

Jednotlivina - a kontext (svět)

Jedna ze základních a přímo fatálních chyb, které nám odkázali nejstarší řeční filosofové, je redukce komplikovaných skutečností vyšší úrovně na jednoduché (většinou jen hypostazované) skutečnosti nižší úrovně, a pak za samozřejmý považovaný předpoklad, že toto vysvětlení je nejen dostačující, ale že odpovídá reálné možnosti z těch jednodušších skutečností („elementů“) ty složitější „poskládat“, utvořit. Tento chybný předpoklad ovšem někdy vedl k novým pohledům na skutečnost a umožnil vypracovat metody, kterých by jinak nebylo, ovšem obvykle teprve poté, co se podařilo některé složky zapojit do nových kontextů. Tak např. Leukippovo a Démokritovo pojetí „atomů“ našlo v novodobé a dokonce i v současné fyzice jakoby mocnou satisfakci, ačkoli ve skutečnosti tu je možno najít kromě pojmenování (které je však ve svém původním významu popřeno) jen velmi málo podobností. Starořecké „atomy“ jsou po ‚vnitřní‘ stránce zcela homogenní, dnes víme, že (naše) atomy jsou složitě strukturované a také „dělitelné“ - jednak se mohou rozpadat samy (některé dokonce s velmi krátkým poločasem rozpadu), jednak je můžeme uměle rozbít. Ovšem tato okolnost nemá principiální význam: novodobé resp. dnešní „atomy“ už sice nejsou vnitřně nestrukturované a nedělitelné, ale nadále platí, že z nich je všechno „složeno“. Skutečně „poslední“, už opravdu „nedělitelné“ prvky jsou předpokládány na ještě nižších úrovních (např. subatomárních, subjaderných, u základních „kvant“ nebo nejnověji možná u „superstrun“, zatím jen matematicky projektovaných). Nedostatečnost podobných redukcionistických postupů se ovšem jeví zejména v tom, že přechody od nižších kontextů ke kontextům vyšším jsou vždy přeskokovány (obvykle s poukazem na to, že pokročilejší poznání je dodatečně objasní). To, co je takto vykládání jako provizorium, je však ve skutečnosti trvalým zatížením, a to prostě proto, že ony „vyšší kontexty“ jsou zásadně uvažovány jako cosi těm nižším vnějšího. Tak tomu ovšem vůbec není: aby byly vyšší kontexty v podobě integrovaných celků možné, je třeba u nižších kontextů předpokládat schopnost reagovat (a tedy kognitivně se vztahovat) na cosi, co sice náleží k vyšší úrovni, ale co není teprve její složkou, nýbrž čímsi, co ji (její vznik !) umožňuje a zakládá. To pak znamená dvojí: žádný „atom“ nemůžeme dostatečně pochopit a vyložit, aniž bychom předpokládali jeho schopnost se nějak včlenit do vyšších (nejen rozsáhlejších!) kontextů. A ta kupř. svět nelze vykládat jen fyzikálně, tj. jako by nebylo živých bytostí a zejména jako by nebylo člověka a lidské společnosti a lidských dějin. Atd.

(Písek, 040120-1.)